НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА ЛІТЕРАТУРА

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний технічний університет
імені Івана Пулюя

Кафедра управління інноваційною діяльністю та сферою послуг

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до самостійної роботи
з дисципліни

«Екологічне управління підприємствами сфери послуг»

(для студентів спеціальності
241 Готельно-ресторанна справа)

Тернопіль – 2020

ББК 65.9

Мельник Л.М. Методичні вказівки до самостійної роботи з дисципліни «Екологічне управління підприємствами сфери послуг» для студентів спеціальності 241 Готельно-ресторанна справа. Тернопіль: ТНТУ, 2020. 16 с.

Укладачі: Мельник Л.М., д.е.н, доцент

Рецензенти: Андрушків Б.М., д.е.н., професор
Малюта Л.Я., д.е.н., професор

Затверджено на засіданні кафедри управління інноваційною діяльністю та сферою послуг, протокол № 1 від 25 серпня 2020 року

Рекомендовано методичною комісією факультету економіки та менеджменту ТНТУ імені Івана Пулюя, протокол № 1 від 16.09.2020 р.

Методичні вказівки містять загальні положення, які визначають мету й завдання до організації самостійної роботи студентів, рекомендації щодо опрацювання лекційних занять, пошуку літературних джерел.

© Мельник Л.М., 2020

ЗМІСТ

Вступ	4
Загальні положення щодо самостійної роботи студентів.....	6
Організація контрольних заходів самостійної роботи студентів	8
Виконання самостійної роботи.....	9
Список рекомендованої літератури	13

ВСТУП

В сучасних умовах самостійність стає професійно необхідною якістю особистості. Спеціаліст повинен оперативно приймати нешаблонні рішення, діяти самостійно, творчо. Саме там, де здійснюється самостійний пошук принципів, способів дій, починається творчість, що є вищим ступенем розвитку самостійної особистості. У вищому навчальному закладі підготовка майбутніх спеціалістів має орієнтуватися на формування у студентів цієї якості, а не лише на репродуктивну виконавську діяльність.

Самостійна особистість не тільки вирішує поставлені завдання, а й ставить перед собою цілі щодо власного почину, тобто володіє ініціативністю і має потребу приймати та здійснювати власні рішення. Після прийняття рішення самостійна особистість готова нести відповідальність за його практичне втілення, за свої дії, в основі яких лежить впевненість у їх правильності та своєчасності. Водночас самостійна людина здатна визнавати свої помилки, якщо дійсність свідчить, що не всі обставини було нею враховано під час прийняття. Отже, самостійність – це інтегративна якість особистості, що полягає у здатності та потребі приймати й реалізовувати рішення з власної ініціативи і нести за них відповідальність.

Метою дисципліни «Екологічне управління підприємствами сфери послуг» є формування у майбутніх управлінців системи знань і практичних навичок для управління усією сукупністю впливів підприємства на навколишнє середовище з поступовим зниженням ступеня таких впливів шляхом економії сировини та енергії, мінімізації відходів і забруднень, забезпечення безпечних умов праці персоналу, оцінки ступеня екологічних ризиків і формування свідомого екологічного світогляду як необхідного атрибуту якісно нової ідеології управління підприємством.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

1) основи міжнародного та українського законодавства, що регулює діяльність у галузі екологічного управління;

2) основні вимоги стандарту ISO 14001 (ДСТУ ISO 14001) до систем екологічного управління;

3) основи планування і організації робіт зі створення систем екологічного управління на підприємствах сфери послуг;

4) поняття, значення та проблеми екологічного маркування;

5) перспективи екологічної політики вітчизняних підприємств;

вміти:

1) використовувати набуті навики та теоретичні знання з метою формулювання екологічної політики та екологічних цілей підприємства;

2) застосовувати абсолютні та відносні показники для аналізу вихідної екологічної ситуації (первісної екологічної оцінки) на підприємствах;

3) ідентифікувати пріоритетні екологічні аспекти діяльності підприємств сфери послуг;

4) обґрунтовувати комплексні екологічні завдання підприємства;

5) розробляти плани і програми практичної діяльності підприємств у системі екологічного управління.

Самостійна робота призначається для кращого засвоєння курсу, розширення і доповнення лекційного матеріалу. Викладач надає студенту рекомендовану літературу, основну і додаткову і, під час вивчення окремих тем, конкретизує її за списком.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Положенням про організацію навчального процесу в вищих навчальних закладах України передбачено, що навчальний час, відведений для самостійної роботи студентів визначається робочим навчальним планом і повинен становити не менше 50% загального обсягу навчального часу студента, відведеного для вивчення дисципліни.

Самостійна робота студентів ставить за мету:

- розвиток творчих здібностей та активізація розумової діяльності студентів;
- формування в студентів потреби безперервного самостійного поповнення знань;
- здобуття студентом глибокої системи знань;
- самостійна робота студентів як результат морально-вольових зусиль.

Завданням самостійної роботи студентів є наступне:

- навчити студентів самостійно працювати над літературою;
- творчо сприймати навчальний матеріал і його осмислювати;
- набути навички щоденної самостійної роботи в одержанні та узагальненні знань, вмінь.

Зміст самостійної роботи студентів з дисципліни визначається навчальною програмою дисципліни.

На самостійну роботу можуть виноситись:

- підготовка до лекцій;
- частина теоретичного матеріалу, менш складного за змістом;
- підготовка до семінарських, практичних занять;
- виконання індивідуальної роботи.

Результати дослідження ефективності самостійної роботи студентів у навчальному процесі дають змогу висловити такі припущення:

1. Основним джерелом теоретичної інформації для студента є конспект лекцій. Це означає, що повнота й адекватність сприйняття цієї інформації студентами залежать від рівня організації лекційних занять та їхнього інформаційно-методичного забезпечення. Вирішальну роль при цьому також відіграє вміння студента працювати на лекції та вести конспект.

2. Зменшується тривалість роботи студента в бібліотеці з навчальною літературою, що часто пояснюється збільшенням навантаження в

аудиторний час, зростанням кількості завдань та необхідністю одночасно вчитися і працювати. Це вимагає від викладача розробки методичних рекомендацій щодо роботи з літературою та чіткого обґрунтування доцільності такої роботи.

3. Зменшуються затрати часу на виконання традиційних видів завдань щодо опрацювання теоретичної інформації (аналізу, порівнянь, відповідей на запитання, пояснень тощо). У той же час збільшується вага затрат часу та продуктивності завдань, які забезпечують алгоритмічно-дійовий і творчий рівні засвоєння знань. Це свідчить про прагнення студентів до самореалізації та професійної рефлексії в процесі навчання, що вимагає від викладача дотримання системи вимог за організації самостійної роботи студентів.

Враховуючи особливості дисципліни «Екологічне управління підприємствами сфери послуг», викладач може видавати студентам різні види завдань самостійної роботи:

- переробка інформації отриманої безпосередньо на обов'язкових навчальних заняттях;
- робота з відповідними підручниками та особистим конспектом лекцій;
- самостійне вивчення окремих тем або питань із розробкою конспекту;
- робота з довідковою літературою;
- написання рефератів, повідомлень;
- творчі завдання (доповіді, проекти, есе, огляди тощо);
- виконання підготовчої роботи до практичних занять;
- виконання індивідуальних графічних, розрахункових завдань;
- виконання курсових робіт (проектів);
- підготовка письмових відповідей на проблемні питання.

Самостійна робота студентів забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення конкретної навчальної дисципліни:

- основна література (підручник, конспект лекцій викладача, навчальні та методичні посібники);
- додаткова література (наукова, фахова, монографічна, періодична);
- методичні матеріали (методичні вказівки щодо виконання самостійної роботи студентів).

Успішне виконання завдання самостійної роботи можливе за умови наявності у студентів певних навичок: вміння працювати з книгою (складати план, конспект, реферат); проводити аналіз навчального матеріалу (складати різні види таблиць, проводити їх аналіз).

ОРГАНІЗАЦІЯ КОНТРОЛЬНИХ ЗАХОДІВ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Контрольні заходи включають поточний і підсумковий контроль знань студентів.

Поточний контроль є органічною частиною навчального процесу і проводиться під час лекцій, семінарських і практичних занять.

Форми поточного контролю:

- усна співбесіда за матеріалами розглянутої теми на початку наступного заняття з оцінкою відповідей студентів (5-10 хв);
- письмове фронтальне опитування студентів на початку чи в кінці заняття (5-10 хв). Відповіді перевіряються і оцінюються у позааудиторний час;
- фронтальний контроль знань студентів за кількома темами, винесеними на самостійну роботу (5-10 хв). Проводиться на початку практичних занять;
- перевірка домашніх завдань;
- перевірка набутих вмінь (на практичних заняттях);
- тестова перевірка знань студентів;
- інші форми контрольних заходів.

При кредитно-модульній системі навчання, яка впроваджена у навчальний процес Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, результати самостійної роботи студента впливають на загальний рейтинг з дисципліни. Виконання завдань з самостійної роботи контролюється після закінчення логічно завершеної частини лекцій та інших видів занять з дисципліни і її результати враховуються при виставленні підсумкової оцінки.

Навчальний матеріал навчальної дисципліни, передбачений робочим навчальним планом для засвоєння студентами у процесі самостійної роботи, виноситься на підсумковий семестровий контроль (екзамен).

ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Згідно затвердженої навчальної програми дисципліни перелік лекцій розділено на 4 змістових модуля:

Змістовний модуль 1. Теоретичні основи та нормативно-методична основа системи екологічного управління

Тема 1. Стратегія сталого розвитку як основа екологічного управління підприємствами

(4 год. самостійної роботи)

1.1. Актуальність та причини виникнення ідей сталого розвитку

1.2. Поняття сталого розвитку

1.3. Місце і роль підприємства у реалізації концепції сталого розвитку

1.4. Індикатори сталого розвитку

Завдання на СРС: Вивчення матеріалу лекції [баз. 6, 7, 8].

Тема 2. Сутність і значення екологічного управління

(4 год. самостійної роботи)

2.1. Еволюція і формування системи екологічного управління (менеджменту)

2.2. Завдання і принципи екологічного управління підприємством

2.3. Основні напрямки екологічної діяльності підприємства та структура його екологічного менеджменту

Завдання на СРС: Вивчення матеріалу лекції [баз. 1, 5, 9].

Тема 3. Нормативно-правова база екологічного управління

(4 год. самостійної роботи)

3.1. Джерела екологічного права в Україні

3.2. Екологічна відповідальність за порушення природоохоронного законодавства

3.3. Міжнародне екологічне право

Завдання на СРС: Вивчення матеріалу лекції [баз. 4].

Змістовний модуль 2. Інструменти екологічно зорієнтованого управління

Тема 4. Стандарти екологічного управління

(4 год. самостійної роботи)

4.1. Британський стандарт BS 7750 в системі екологічного менеджменту

4.2. Схема екологічного менеджменту і аудиту EMAS

4.3. Серія міжнародних стандартів системи екологічного менеджменту ISO 14000

Завдання на СРС: Вивчення матеріалу лекції. [баз. 1, 9, 11].

Тема 5. Екологічне маркування

(4 год. самостійної роботи)

5.1. Екологічна сертифікація як інструмент екологічного управління

5.2. Екологічне маркування

5.2.1. Сутність та критерії екологічного маркування

5.2.2. Типи екологічного маркування

5.2.3. Екологічний знак в Україні

Завдання на СРС: Вивчення матеріалу лекції. [баз. 9, 11].

Тема 6. Екологічний аудит та експертиза

(4 год. самостійної роботи)

6.1. Історія виникнення екологічного аудиту. Цілі і завдання

6.2. Основні види екологічного аудиту

6.3. Принципи, методи та об'єкти екологічного аудиту

6.4. Схема проведення екологічного аудиту

6.5. Екологічна експертиза як інструмент оцінювання антропогенного впливу на довкілля

Завдання на СРС: Вивчення матеріалу лекції. [баз. 1, 2, 10].

Змістовний модуль 3. Організаційні основи та практичні методи екологічного управління підприємством

Тема 7. Система екологічного управління (менеджменту) підприємством

(4 год. самостійної роботи)

7.1. Поняття системи екологічного менеджменту (СЕМ) та її роль у розвитку підприємства

7.2. Процес впровадження СЕМ

7.3. Витрати на впровадження СЕМ

7.4. Економічний ефект впровадження СЕМ

Завдання на СРС: Вивчення матеріалу лекції. [баз. 1, 5, 9].

Тема 8. Управління бізнес-процесами підприємства як умова ефективного екологічного управління

(5 год. самостійної роботи)

8.1. Поняття бізнес-процесів підприємства

8.2. Індикатори ефективності екологічного управління підприємством

8.3. Методика економічного оцінювання стану бізнес-процесів на основі індикаторів екологічного управління

8.4. Побудова дорожньої карти системи екологічного управління підприємством

Завдання на СРС: Вивчення матеріалу лекції. [баз. 6].

Змістовний модуль 4. Еколого-економічні аспекти функціонування підприємств. Екологічне оцінювання господарських рішень

Тема 9. Еколого-економічні аспекти функціонування підприємств

(4 год. самостійної роботи)

9.1. Ресурсозбереження як чинник підвищення ефективності суспільного виробництва

9.2. Відходи як вторинні ресурси

9.3. Економічна ефективність технологій переробки твердих побутових та виробничих відходів (ТПВВ)

9.4. Утилізація відходів як один із шляхів екологізації виробництва

9.5. Способи утилізації побутових та виробничих відходів

Завдання на СРС: Вивчення матеріалу лекції. [баз. 3, 5, 10].

Тема 10. Оцінювання еколого-економічної ефективності діяльності підприємства

(5 год. самостійної роботи)

10.1. Економічне регулювання екологічної діяльності

10.2. Розрахунок платежів за забруднення навколишнього середовища підприємства

10.3. Розрахунок платежів за використання природних ресурсів

10.4. Оцінювання витрат на розроблення і впровадження системи забезпечення екологічної безпеки підприємства

10.5. Економічне оцінювання шкоди, заподіяної екосистемі екологічними правопорушниками

Завдання на СРС: Вивчення матеріалу лекції. [баз. 3, 11].

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Базова

1. Бобровський А.Л. *Екологічний менеджмент*: підручник. Суми Університетська книга 2009. 586 с.
2. *Екологічний менеджмент і аудит*: Навчальний посібник / С.М. Літвак, С.С. Рижков, В.А. Скороходов, І.Ю. Биков, Н.В. Гурець. К. ВД «Професіонал», 2005. 112 с.
3. Кирич Н.Б., Кінаш І.А., Погайдак О.Б. *Екологічний менеджмент: еколого-економічні засади раціонального природокористування*: навч.пос. Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2011. 268 с.
4. Комарницький В.М., Шевченко В.І., Єлькін С.В. *Екологічне право України*: Навч. посіб. К. ЦУЛ 2006. 224 с.
5. Кожушко Л.Ф., Скрипчук П.М. *Екологічний менеджмент*: підручник. К.: «Академія», 2007. с. 432.
6. Мельник Л.М. *Забезпечення сталого розвитку промислових підприємств засобами управління бізнес-процесами: теорія, методологія, практика:* монографія. Тернопіль, ФОП Паляниця В.А., 2018. 367 с.
7. Садовенко А., Масловська Л., Середа В., Тимочко Т. *Сталий розвиток суспільства*: навчальний посібник. 2 вид. К.; 2011. 392 с.
8. *Словник – довідник з екології*: навч.-метод. посіб. / уклад. О.Г. Лановенко, О.О. Остапішина. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2013. С. 160.
9. *Системи екологічного управління: сучасні тенденції та міжнародні стандарти*. Посібник / С.В. Берзіна, І.І. Яреськовська та ін. К: Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 134 с.
10. Хільчевський В.К., Забокрицька М.Р., Кравчинський Р.Л. *Екологічна стандартизація та запобігання впливу відходів на довкілля*. К.: ВПЦ «Київський університет». 2016. 192 с.
11. Шевчук В.Я., Саталкін Ю.М., Білявський Г.О. *Екологічне управління:*

Підручник для студентів екологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. К. Либідь 2004. 432 с.

Нормативна

1. ДСТУ ISO 14001:2015 Системи екологічного управління. Вимоги та настанови щодо застосування (ISO14001:2015, IDT).
2. ДСТУ ISO 14004:2016 Системи екологічного управління. Загальні настанови щодо запроваджування (ISO 14004:2016, IDT).
3. ДСТУ ISO 14005:2015 Системи екологічного управління. Настанови щодо поетапного запровадження системи екологічного управління, використовуючи оцінювання екологічних характеристик (ISO 14005:2010, IDT).
4. ДСТУ ISO 14006:2013 Системи екологічного управління. Настанови щодо запроваджування екологічного проектування (ISO 14006:2011, IDT).
5. ДСТУ ISO 14015:2005 Екологічне керування. Екологічне оцінювання виробничих об’єктів та організацій (ISO 14015:2001, IDT).
6. ДСТУ ISO 14020:2003 Екологічні маркування та декларації. Загальні принципи (ISO 14020:2000, IDT.).
7. ДСТУ ISO 14021:2016 Екологічні маркування та декларації. Екологічні самодекларації (екологічне маркування типу II) (ISO 14021:2016, IDT).
8. ДСТУ ISO 14024:2002 Екологічні маркування та декларації. Екологічне маркування типу I. Принципи та методи (ISO 14024:1999, IDT).
9. ДСТУ ISO 14025:2008 Екологічні маркування та декларації. Екологічні декларації типу III. Принципи та процеси (ISO 14025:2006, IDT).
10. ДСТУ ISO 14031:2016 Екологічне управління. Оцінювання екологічної дієвості. Настанови (ISO 14031:2013, IDT).
11. ДСТУ ISO/TR 14032:2004 Екологічне керування. Приклади оцінювання екологічної характеристики (ISO/TR14032:1999, IDT).
12. ДСТУ ISO/TS 14033:2016 Екологічне управління. Кількісна екологічна інформація. Настанови та приклади (ISO/TS 14033:2012, IDT).
13. ДСТУ ISO 14040:2013 Екологічне управління. Оцінювання життєвого циклу. Принципи та структура (ISO14040:2006, IDT).

14. ДСТУ ISO 14041:2004 Екологічне керування оцінювання життєвого циклу. Визначання цілі і сфери застосування та аналізування інвентаризації (ISO 14041:1998, IDT).
15. ДСТУ ISO 14044:2013 Екологічне управління. Оцінювання життєвого циклу. Вимоги та настанови (ISO14044:2006, IDT).
16. ДСТУ ISO 14045:2016 Екологічне управління. Оцінювання екологічної ефективності продуктивних систем. Принципи, вимоги та настанови (ISO 14045:2012, IDT).
17. ДСТУ ISO/TR 14047:2016 Екологічне управління. Оцінювання життєвого циклу. Приклади застосування ISO 14044 до ситуацій оцінювання впливу життєвого циклу (ISO/TR 14047:2012, IDT).
18. ДСТУ-П ISO/TS 14048:2013 Екологічне управління. Оцінювання життєвого циклу. Формат документування даних (ISO/TS 14048:2002, IDT).
19. ДСТУ ISO/TR 14049:2016 Екологічне управління. Оцінювання життєвого циклу. Ілюстративні приклади застосування ISO 14044 для визначення цілі, сфери застосування та інвентаризаційного аналізування (ISO/ TR 14049:2012, IDT).
20. ДСТУ ISO 14050:2016 Екологічне керування. Словник термінів (ISO 14050:2009, IDT).
21. ДСТУ ISO 14051:2015 Екологічне управління. Обліковування витрат, пов`язаних із матеріальними потоками. Загальні принципи та структура (ISO 14051:2011, IDT).
22. ДСТУ ISO/TR 14062:2006. Екологічне керування. Враховування екологічних аспектів під час проектування та розробляння продукції (ISO/TR 14062:2002, IDT).
23. ДСТУ ISO 14063:2008 Екологічне управління. Обмінювання екологічною інформацією. Настанови та приклади (ISO 14063:2006, IDT).
24. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII станом на 15.11.2017 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12.
25. Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004 № 1862-IV станом на 15.11.2017 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1862-15.

Допоміжна

1. Андрушків Б.М. *Основи організації підприємницької діяльності або абетка для підприємця*: навчальний посібник [реком. Міністерством освіти і науки України] / Б.М. Андрушків, Ю.Я. Вовк, В.В. Гецько, П.Д. Дудкін, Н.Б. Кирич, О.Б. Погайдак, І.І. Стойко. Тернопіль: Вид. ТНТУ. 2010. 300 с. (лист МОН №1.4/18-Г-783 від 25.03.10р.).
2. *Екологічний менеджмент*: Зб. наук. пр. / За ред. В.А. Гайченка. К.: МАУП, 2006. 266 с.
3. Лук'янихін В.О. *Екологічний менеджмент у системі управління збалансованим розвитком*: Монографія. Суми: ВТД «Університет. кн.», 2002. 314 с.
4. Шапоренко О.І. *Екологічний менеджмент*. Донецьк: вид-во Норд-Прес, 2004. 312 с.